

Nepřispôsobiví Rómovia a slušná väčšina? Spravodajský diskurz po násilných udalostiach na severe Českej republiky 2011¹

Alena Kluknavská, Lenka Zagibová²

Abstract: *Unadaptable Roma and Decent Majority? News Discourse After the 2011 Violent Incidents in the North Part of the Czech Republic*

The paper analyses the news discourse on Roma minority during the violent incidents and the following anti-Roma protests in the north part of the Czech Republic in 2011. It focuses on news reports relating to the Roma in three most-read Czech newspapers between August 8, 2011 and September 8, 2011. The study adheres to the discourse analysis and is undertaken in three stages. In first step we introduce a general characterization of the news and the context of the unrests as presented by the media. This is followed by the analysis of the extent to which the media emphasize the ethnicity and generalize the “Roma” criminality. In third step a dichotomy in relation to the majority and the Roma minority (us vs. them) is analysed. The analysis points to systematic „othering“ and stereotyping of Roma minority in the selected newspapers. Results show that the media emphasized the ethnicity of Roma actors involved in the attacks and generalized given incidents as continuing „Roma“ criminality. Moreover, the newspapers tended to present the situation either as „the last drop“ of the tensions between two groups (majority population and Roma minority) or as a consequence of the problems with the criminality of „unadaptable“ citizens, meaning the Roma. These discursive practices can lead to deepening of racial stereotypes in the society, but they can also contribute to the formation of favourable discursive opportunity structure, hence favourable context for parties of the far right, which are characteristic of their nationalistic, racist and xenophobic rhetoric and actions.

Key words: *Ethnic minorities, Roma, news discourse, discourse analysis, media, newspapers*

1. Úvod

Začiatkom augusta 2011 došlo v bare v severočeskom meste Nový Bor k sporu medzi servírkou a dvojicou neplnoletých mladíkov pre hracie automaty. Po tom, čo sa niekoľkí hostia postavili na stranu barmanky, mladíci podnik opustili, avšak vzápätí sa vrátili s tromi ďalšími mužmi a fyzicky napadli hostí za použitia predmetov ako mačety, tyče a obušky. Polícia obvinila piatich mužov z výtržníctva, z toho štyroch tiež z pokusu o vraždu. Média krátko po udalosti začali intenzívne informovať o rôznych aspektoch prípadu a incident označili za *mačetový útok* a obvinených za *mačetových útočníkov*. O dva týždne neskôr došlo v len niekoľko kilometrov vzdialenom Rumburku k fyzickému stretu medzi dvomi skupinami mladých mužov, kedy podľa mediálne dostupných informácií mali Rómovia vracajúci sa z diskotéky bez príčiny brutálne zbit' miestnych *biehych* chlapcov.

¹ Táto práca bola podporovaná Grantom pre doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov Univerzity Komenského č. G-13-067-00.

² Korešpondenčná adresa: Alena Kluknavská, Lenka Zagibová, Katedra politológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Gondova 2, 811 02, Bratislava, Slovenská republika; e-mail: alena.kluknavska@uniba.sk, lzagibova@gmail.com.

Oba incidenty spustili sériu protirómskych protestov a demonštrácií v oblasti Šluknovska v severných Čechách, ktoré organizovali obyvatelia prostredníctvom sociálnych sietí, ale aj miestna Česká strana sociálne demokratická a krajne pravicoví aktéri, vrátane zástupcov Dělnickej strany sociální spravedlnosti (DSSS). Média informovali o spustení potlačovanej zloby a frustrácie miestnych obyvateľov (e.g. iDnes.cz 2011) a krajná pravica sa snažila rámcovať nepokoje ako stupňujúce sa „cigánske násilie“ a ohrozovanie „slušných ľudí, ktorí sú vydaní na milosť a nemilosť vyčineniu neprispôsobivých gaunerov“ (DSSS 2011). Na druhej strane, podľa jednej z advokátok obvinených v prípade v Novom Bore bol incident „vyvrcholením minimálne pätnásť rokov trvajúceho konfliktu medzi novoborskými Rómami a novoborskými, prípadne českolipskými obdivovateľmi skinheadského hnutia“ (Samková 2012).

Hoci v sčítaní ľudu z roku 2011 sa prihlásilo k rómskej národnosti len 13 150 obyvateľov (Český statistický úrad 2011), ako poznamenali Vano a Haviarová (2002: 475), kým príslušníci ostatných etnických skupín sa obvykle hlásia k národnosti podľa etnickej príslušnosti, väčšina Rómov si volí inú národnosť. Napriek tomu, že v súčasnosti neexistujú oficiálne štatistické údaje o etnickom zložení obyvateľstva, na území Českej republiky sa veľkosť rómskej populácie odhaduje na 200-tisíc až 250-tisíc (Koncept rómskej integrácie pre 2010-2013 v ČR 2009; Liégeois 2008; Rada Európy 2012³). Pod pojmom Róm pritom môžeme identifikovať viacero etnických skupín s rôznym historickým pôvodom a rôznymi pomenovaniami ako Róm, Cigán, Sinti, Romaničel, ale aj kočovník (tzv. „Traveller“, pojem využívaný najmä na území Veľkej Británie). Róm je pre účely práce definovaný ako občan, ktorý je za Róma (alebo Cigána, atď.) označený v rámci novinového spravodajstva, a to buď médiami/reportérmi alebo aktérmi (citovanými zdrojmi), ktorí v správach vystupujú (napr. politické, právne, verejné authority; členovia majoritného a minoritného obyvateľstva, atď.). Využívaním pojmu nechceme podceniť rôznorodosť rómskych skupín a komunít, práve naopak, pomocou analýzy chceme zistiť, akými pomenovaniami je táto skupina v Českej republike označovaná v rámci mediálneho diskurzu.

Vzťahy spolužitia Rómov a väčšinového obyvateľstva sú podľa opakovaných verejných prieskumov výraznou väčšinou vnímané ako problematické. V roku 2011 až 81 percent opýtaných označilo vzťahy za zlé (za dobré 16 percent), pričom v priebehu rokov sa hodnotenie postupne zhoršovalo. Kým v roku 1999 považovalo vzájomné spolužitie za zlé 66 percent opýtaných, v roku 2013 už 87 percent respondentov. Naopak, vnímanie dobrých vzťahov kleslo z 23 percent v roku 1999 na 9 percent v roku 2013 (CVVM 2013). Tieto nálady sa na získanie voličskej podpory okrem mainstreamových politických strán snažia využiť krajne pravicoví aktéri. V oblasti strednej a východnej Európy sú xenofóbne nálady a kampane krajne pravicových strán namierené najmä práve voči rómskej menšine (Kluknavská 2013). Krajne pravicová DSSS hovorí o probléme „sociálne neprispôsobivých parazitov“ (DSSS 2013a), keď „ochrana menšín v Českej republike dosiahla naprosto absurdné rozmery, kedy sú neprispôsobiví občania postavení do privilegovanej vrstvy“ (DSSS 2013b).

³ Podľa Konceptu rómskej integrácie pre 2010-2013 v Českej republike, ktorý bol vytvorený v súvislosti s Rámcom EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020, sa počet Rómov v ČR odhaduje na 150-200-tisíc. Rada Európy zase odhaduje počet Rómov v krajine na 150-250 tisíc, čo je v priemerne približne 1,9 percenta populácie ČR. Podobný údaj – 200-250-tisíc – udáva aj Liégeois (2008: 31).

Zobrazovanie skupín etnických menšín v médiách podľa Bobo (1997: 7) z veľkej časti “reflektuje a tvaruje postoje a presvedčenie ľudí o týchto skupinách”. Masové médiá poskytujú veľkú časť informácií, ktoré slúžia na vytvorenie obrazu o svete okolo (Bennet, Entman 2001), avšak pre selekciu a rozhodovanie, o čom budú alebo nebudú informovať, nevyhnutne zobrazujú o svete skreslený obraz. Preto je potrebné zistiť, či mediálne prostredie podporuje alebo odrádza stereotypné uvažovanie o tých, ktorí sú často veľmi vzdialení od každodenných rutín mnohých príslušníkov majority. Navyše, médiá môžu zdôrazňovaním protirómskych nálad prispieť k vytvoreniu pozitívne naklonených tzv. štruktúr diskurzívnych príležitostí pre krajne pravicové strany, teda k vytvoreniu prostredia, v ktorom majú radikálne myšlienky priestor, rezonanciu a legitimitu na uplatnenie sa (Koopmans, Olzak 2004). Doterajší výskum ukazuje, že novinári často vytvárajú rámec, v ktorom sú menšinám pripisované negatívne charakteristiky, prehlbujú existujúce schémy a opisujú príslušníkov etnických menšín ako problémové skupiny a páchatel'ov kriminálnej činnosti (Teo 2000; Larson 2005). Médiá tak môžu zohrávať významnú úlohu pri formovaní priestoru týchto subjektov na politickej scéne (Ellinas 2010).

V príspevku sa snažíme odpovedať na otázku, akým spôsobom boli Rómovia prezentovaní v troch najčítanejších českých denníkoch v období od 8. augusta do 8. septembra 2011 v súvislosti s incidentmi v českých mestách Nový Bor a Rumburk a následnými protestmi, ktoré po týchto udalostiach nasledovali. Cieľom práce je analyzovať prevládajúci spravodajský diskurz v súvislosti s rómskou menšinou, teda spôsob, akým denníky konštruovali obraz Rómov. Získané dáta analyzujeme prostredníctvom diskurzívnej analýzy, ktorá sa vo všeobecnosti venuje skúmaniu ľudskej komunikácie v rôznych formách. Mediálny diskurz je kultúrnym a spoločenským produktom, v rámci ktorého sa prejavujú a reprodukujú významy a ideológie (van Dijk 1992). V článku skúmame konflikt, ktorého spúšťačom bola násilná udalosť, kde vystupovali Rómovia ako obvinení páchatelia, a tak je možné predpokladať zobrazovanie spojenia medzi násilným správaním a danými Rómami. Pri skúmaní sa však neobmedzujeme len na bitku v Novom Bore, ale analyzujeme aj následné udalosti a zobrazovanie rómskej menšiny ako takej, kde možno pri sledovaní kontextu pozorovať celkovú podobu spravodajského diskurzu.

Práca je členená do piatich častí. Najskôr predstavíme prehľad podôb a vplyvov mediálnych diskurzov etnických menšín z doterajších poznatkov v oblasti zahraničného a domáceho výskumu. Pri predstavení výskumov zobrazovania etnických menšín v masových médiách sa zameriavame na závery diskurzívnych analýz a v prípade domácich analýz pre menší počet diskurzívnych analýz aj výsledky ďalších kvalitatívnych výskumov. V ďalších častiach predstavíme teoreticko-metodologický rámec diskurzívnej analýzy a ukážeme spôsoby zberu dát a postup analýzy, ktorú uplatňujeme pri skúmaní. V ďalšej časti predstavíme výsledky a v závere sumarizujeme a diskutujeme zistenia a ich možné implikácie pre ďalší výskum.

2. Podoby a vplyvy diskurzu etnických menšín v spravodajstve masových médií

Médiá vytvárajú jednu z najviditeľnejších a najdôležitejších arén na konštruovanie sociálnych a politických identít a realít. Keďže spôsob, akým sú ľudia prezentovaní v médiách, má reálne dopady na ich životy, práva a pozície v spoločnosti (Hall 1997), sila médií tkvie najmä v ich schopnosti prispieť k selekcii toho, čo a akým spôsobom ľudia okolo seba vidia a vnímajú (Pietikainen 2003).

Médiá môžu týmto spôsobom prispievať k vytvoreniu priaznivých *štruktúr diskurzívnych príležitostí* (Koopmans, Statham 1999), v rámci ktorých majú isté myšlienky, napríklad radikálne rámce vytvárané krajne pravicovými aktérmi, šancu na úspešné rozptýlenie vo verejnom diskurze a v rámci ktorých budú považované za reálne a legitímne (Koopmans, Olzak 2004).

V zahraničných, aj českých štúdiách mediálnej prezentácie menšín sa opakuje niekoľko záverov. Ide predovšetkým o zdôrazňovanie delenia spoločnosti na väčšinu a menšinu, teda dichotómne delenie spoločnosti na „nás“ a „tých druhých“, zdôrazňovanie kriminality a násilia, a malý priestor poskytovaný predstaviteľom menšín. Takýto rámec, v ktorom sú príslušníkom menšín stereotypným spôsobom pripisované negatívne charakteristiky a v ktorom sú tieto menšiny opisované ako problémové skupiny a páchatelia kriminálnej činnosti, môže mať na spoločenské a politické procesy dva navzájom súvisiace vplyvy. Mediálne diskurzy môžu stereotypizáciou a zdôrazňovaním protirómskych nálad jednak prispievať k predsudkom a negatívnym náladám majoritnej spoločnosti voči danej menšine a vytvárať celospoločenskú averziu a *a priori* nepriateľstvo voči príslušníkom menšiny na základe ich etnického pôvodu, a jednak vytvoriť priaznivé diskurzívne príležitosti, teda diskurzívny kontext naklonený krajne pravicovým aktérom, čím v konečnom dôsledku môžu prispieť k ich úspechu na politickej scéne.

Koopmans a Muis (2009) analyzovali prostredníctvom prístupu štruktúr diskurzívnych príležitostí výrazný nárast volebných preferencií krajne pravicovej strany Pim Fortuyna počas kampane k parlamentným voľbám 2002 v Holandsku. Zistili, že negatívne vyjadrenia rôznych politických aktérov ohľadom imigrácie a integrácie v médiách zvýšili šance tohto lídra na rozptýlenie jeho názorov vo verejnom diskurze (a získanie väčšieho mediálneho priestoru) a na dosiahnutie podpory medzi holandskými voličmi. Wodak a Pelinka (2002: 197) tiež tvrdia, že po tom, čo sa Jörg Haider stal v roku 1986 lídrom rakúskej krajne pravicovej strany Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ), najväčší rakúsky bulvárny denník Kronen Zeitung začal podporovať Haiderov pohľad na „problém s cudzincami“ a anti-imigrantskú iniciatívu. Podľa Plassera a Ulrama (2003) otázka imigrácie a jej dopad na spoločnosť boli vnímané s väčšou emocionálnou a strachom čitateľmi denníka Kronen Zeitung než čitateľmi iných novín, čo u prvej skupiny prispelo ku skeptickým postojom voči tradičným politickým stranám a ku väčším sympatiám voči krajne pravicovej FPÖ. Ellinas (2010: 73) zase tvrdí, že jedným z faktorov, ktoré prispeli k volebnému neúspechu strany vo voľbách 2004, bola zmena postoja denníka voči Haiderovi, keď „po tom, čo FPÖ vstúpilo do vlády, noviny stiahli svoju tichú podporu“. Podľa Eatwella (2003) sú médiá vo všeobecnosti negatívne naladené voči extrémistickým prejavom, no priamo aj nepriamo môžu podporovať témy blízke krajnej pravici a prispievať tak k predsudkom v spoločnosti a vytváraniu vhodných štruktúr na prienik krajne pravicových strán do politického systému.

Zahraničné analýzy prezentácie etnických menšín v médiách dospievajú väčšinou k záverom, že masové médiá poskytujú o etnických menšinách stereotypný, až negatívny obraz. Van Dijk (1991; 1992), ktorý bol priekopníkom kritických diskurzívnych analýz, tvrdí, že etnické minority zvyknú byť v médiách prezentované niekedy až rasistickým spôsobom ako cudzí element a hrozba. Mediálne diskurzy tak môžu prispievať k predsudkom a rasistickým tendenciám majoritnej spoločnosti a k problematizovaniu postavenia minorít v spoločnosti. Mediá často zobrazujú etnické menšiny spôsobom, ktorý podporuje „nepriame, diskriminačné spoločenské praktiky založené na negatívnych postojoch o tých druhých“ (van Dijk 2006: 61) a zvyknú sa zameriavať na imigračné problémy,

deviácie, kriminalitu a násilie, etnické vzťahy a (skutočné alebo domnelé, ale negatívne interpretované) kultúrne rozdiely (van Dijk 1992).

Médiá často zdôrazňujú príslušnosť páchatel'ov kriminálnej činnosti k etnickej menšine, kým „bielych“ prezentujú ako tých, ktorí právo zabezpečujú (Teo 2000). Teo (2000) na prípade zobrazovania vietnamského drogového gangu 5T v austrálskych denníkoch ukázal stereotypizáciu vietnamskej komunity a systematické vyčleňovanie jej členov ako „tých druhých“, kedy dochádzalo ku generalizácii kriminality jednotlivých Vietnamcov na všetkých ľuďoch s ázijským pôvodom. Niektoré diskurzívne analýzy mediálneho spravodajstva tiež ukazujú, že etnické minority nie sú zobrazované len ako problémové skupiny, ale aj ako devianti vo vzťahu k spoločenským normám a hodnotám majority, prípadne ich identita je prezentovaná ako marginálna k identite väčšiny, čo prispieva k ich marginalizácii vo verejnom diskurze (Pietikäinen, Hujanen 2003).

V mediálnych obsahoch je tiež často prítomné delenie spoločnosti na dve skupiny, menšinu a väčšinu, pričom majorita máva v tomto vzťahu dominantné postavenie (e.g. van Dijk 2006). Zdrojmi informácií bývajú najmä authority, málokedy členovia menšinovej komunity, ktorí aj v prípade, že citovaní sú, bývajú definovaní svojou príslušnosťou k minorite (Teo 2000; Kim 2012). Richardson (2004), ktorý analyzoval zobrazovanie moslimov v britskej tlači, tvrdí, že hranice rozlišovania medzi „nami“ a „nimi“ nemusia byť explicitne vytýčené; v textoch, ktoré skúmal, tieto hranice naznačoval pocit určitej nadradenosti a národnej hrdosti a zdôrazňovanie rozdielov medzi islamom a západom.

Z analýz zobrazovania etnických menšín v *českých* médiách vyplýva, že menšinám a cudzincom nie je venovaný dostatočný priestor na vyjadrenie, správy bývajú vytrhnuté z kontextu, pričom sa často sústreďujú na kriminálnu činnosť, a aj v prípadoch, keď sa snažia pôsobiť pozitívne, často podporujú stereotypy a výsledný obraz pôsobí zavádzajúco a povrchné. Podľa rozsiahlej analýzy (júl 2011 – máj 2012) mediálneho zobrazenia Rómov (Křížková 2012) je možné sledovať dve tendencie, a to negatívny stereotypný obraz rómskej komunity a výrazne slabší trend nastoľovania alternatívy k danému stereotypu. V analyzovanom spravodajstve bolo prítomné nadužívanie etnickej príslušnosti a prevládal dominantný obraz konštrukcie „rómskej“ kriminality, obavy majority z Rómov, požiadavky na zaistenie bezpečia a vytváranie obrazu problematickeho spolužitia majority a minority (Křížková 2012).

Podľa zistení viacerých autorov (Klvačová, Bitrich 2003; Křížková 2007; Tejkalová, Láb et al. 2009) v spravodajstve českých denníkov a týždenníkov taktiež často absentujú vyjadrenia príslušníkov menšín alebo cudzincov, ktorých sa správy týkajú, nie sú riadne citovaní alebo im je daný len minimálny priestor na vyjadrenie. O menšinách, cudzincoch a migrantoch sa často píše ako o homogénnej mase alebo štatistickom údají. Hovorca býva často nešpecifikovaný a chýba odôvodnenie, na základe čoho hovorí za celú komunitu, prípadne nie je uvedený zdroj a novinári využívajú len kolektívne pomenovania ako *Rómovia tvrdia*, *Rómovia chcú* (Tejkalová, Láb et al. 2009). V prípade, že sa médiá jednotlivcom venujú, býva to spravidla v negatívnych prípadoch, akými sú vyhostenia alebo zločiny (Klvačová 2007; Klvačová, Bitrich 2003). Výnimku tvoria tzv. ľudské príbehy, ktoré na jednej strane môžu priblížiť napríklad život v rómskej osade alebo problémy s hľadaním práce, na druhej strane z nich niekedy recipient môže získať dojem, že prezentovaní jedinci sú skôr výnimka, a stereotypy sú tak väčšmi upevňované než potláčané (Klvačová, Bitrich 2003). V médiách tiež často chýba snaha o uvedenie čitateľa do historického, kultúrneho alebo iného kontextu, kedy sa menšinový aktér „veľmi často stáva v článku pasívnym a dekontextualizovaným

objektom“ (Křížková 2007: 18).

Etnické menšiny sú v českých médiách často zobrazované v súvislosti s kriminálnou činnosťou (Klvačová, Bitrich 2003; Nekvapil, Leudar 2003; Badáňová 2010; Křížková 2007). Nekvapil a Leudar (2003) skúmali, ako bezprostredne po vzniku Českej republiky v roku 1993 bola v českých médiách v súvislosti s tzv. migračným zákonom prezentovaná rómska tematika a zistili, že argumentácia aktérov prezentujúcich zákon vychádzala z predpokladu, že Rómovia sú spojení s kriminálnymi aktivitami, prípadne, že sú príčinou spoločenského nepokoja. Badáňová (2010) tiež zistila, že ak boli páchatelia trestných činov rómskeho pôvodu, bola zdôrazňovaná ich etnicita a nízky vek, používané negatívne expresívne výrazy alebo neboli uvádzané možné dôvody trestných činov.

3. Diskurz a diskurzívna analýza

Vo väčšine prístupov je diskurz chápaný ako sociálna praktika (e. g. Wodak 2008), ktorej hlavnou premisou je idea, že spôsob, akým hovoríme, nie je neutrálnou reflexiou sveta, spoločenských vzťahov a identít, ale hrá aktívnu rolu vo vytváraní a pozmeňovaní týchto entít. Diskurz tak nie je len prostriedok k pochopeniu sociálnej reality, ale pomáha túto realitu budovať, mení sa podľa situácie a adresáta a buduje verziu sveta, ktorá je konfrontovaná s inými verziami. Diskurzy, vzorce jazyka, ktoré sa vyskytujú v textoch a konverzáciách, sú tak spoločensky konštituované aj spoločensky podmienené. Konštruujú situácie, objekty poznania, identity a vzťahy medzi ľuďmi a skupinami ľudí – pomáhajú im udržiavať a reprodukovať spoločenské status quo, ale zároveň tiež prispievajú k ich transformácii. Mediálny diskurz je pritom jedným zo zdrojov, ktoré ľudia využívajú na pochopenie rôznych tém a na komunikáciu o týchto témach (Gamson 1992).

Vznik súčasnej diskurzívnej analýzy je spojený so zmenami v sociálnych vedách v 60. a 70. rokoch 20. storočia, kedy v rámci lingvistiky vzniklo niekoľko nových interdisciplín, medzi inými diskurzívna analýza (van Dijk 2007). Tá sa odlišila od iných disciplín zameraním na väčšie lingvistické celky než izolované vety (Gamson 1992; Alba – Juez 2009) a pozornosťou, ktorú venuje kontextom, v ktorých diskurz vzniká, v ktorých je prezentovaný a ktorý je zároveň prezentovaný v jeho rámci (Wodak 2008). Diskurzívna analýza je v tomto zmysle analýza vzorcov jazyka a kontextu, v ktorom sa text používa. Van Dijk vo svojich prácach (e. g. 1992) zdôraznil výhodnosť diskurzívnej analýzy práve pri štúdiu predsudkov a rasizmu. Podľa jeho tvrdenia diskurz hrá v produkcii a reprodukcii predsudkov a rasizmu dôležitú úlohu, a to vytváraním mentálnych modelov, formovaním spoločenského poznania, postojov a ideológií, ktoré kontrolujú ľudské konanie (van Dijk 1992).

Pomocou diskurzívnej analýzy možno nazerať na základné vzťahy v spoločenských vedách a na úlohu jazyka v sociálnom konštruovaní sveta. Diskurzívna analýza však nepredstavuje jednotný ucelený prístup, ale zahŕňa viaceré metodologické perspektívy, ktoré spájajú lingvistické a interpretačné metódy. A tak hoci ontologické, epistemologické a metodologické predpoklady diskurzívnej analýzy vytvárajú integrovaný celok, je možné kombinovať diskurzívne elementy jednotlivých aspektov. Takúto kombináciu využívame aj v našej práci. Blanche a Durrheim (1999) identifikovali pomôcky na identifikáciu diskurzívnych vzorcov – napríklad hľadanie binárnych protikladov, identifikovanie opakujúcich sa termínov, fráz, metafor (každý diskurz má určitý spôsob hovorenia, ktorý zahŕňa obsah vypovedaného, aj spôsob, akým to bolo vypovedané a kontext,

v ktorom to bolo vypovedané), prípadne identifikovanie subjektov, o ktorých sa v texte hovorí. Techniku, ktorú využívame v článku, bližšie rozoberáme v nasledujúcej časti.

4. Metodológia

V príspevku na vybranom prípade skúmame mediálny diskurz rómskej menšiny v českých denníkoch v súvislosti s násilnými a protestnými udalosťami v auguste 2011 na severe Českej republiky. Hoci nepokoje v oblasti Šluknovska pokračovali aj počas ďalších mesiacov, najmä v susednom meste Varnsdorf, kde sa konalo viacero protirómskych demonštrácií, práca sa týmto nadväzným udalosťami nevenovala. Jej cieľom bolo hĺbkovo zachytiť spravodajský diskurz udalostí, ktoré boli prezentované ako spúšťač napätia a nepokojov, teda obdobia dvoch útokov v mestách Nový Bor a Rumburk. V článku pracujeme s dvomi tézami, ktoré sme si stanovili na základe výskumov zobrazovania etnických menšín v médiách v zahraničí a v Českej republike. Po prvé, predpokladáme, že vo vybraných médiách bude zdôrazňovaná etnicita rómskych účastníkov konfliktov a rómska menšina bude a priori spájaná s kriminálnym alebo násilným konaním, pričom názory a konanie jednotlivcov budú zároveň prenášané na celú menšinu. Po druhé, v sledovaných denníkoch bude prítomné delenie spoločnosti na majoritnú a minoritnú časť, pričom bude zdôrazňovaná existencia napätia medzi dvoma skupinami.

Pre analýzu sme si vybrali obdobie jedného mesiaca, od 8. augusta do 8. septembra 2011 v troch najčítanejších českých denníkoch Blesk, MF Dnes a Právo. Blesk je podľa odhadovanej dennej čítanosti Unie vydavateľu (2011) dlhodobo najčítanejším denníkom v ČR, MF Dnes je na druhom mieste a Právo na tretom mieste. Denník Blesk dosiahol odhadovanú priemernú dennú čítanosť v treťom a štvrtom štvrtroku 2011 celkovo 1,29 milióna čitateľov, MF Dnes 797-tisíc a Právo 395-tisíc čitateľov (Unie vydavateľu 2011)⁴. Pracovali sme s tlačnými verziami denníkov a skúmali sme celé čísla novín, spolu 81 výtlačkov, z ktorých sme vyselekovali všetky spravodajské príspevky, ktorých hlavnou alebo vedľajšou témou boli incidenty v Novom Bore (7. august 2011) a Rumburku (21. august 2011) alebo následné protesty a správy o sociálnom a etnickom napätí v oblasti, a v ktorých sa spomínala niektorá podoba pojmu Róm. Nášho výskumného problému sa týkalo 74 spravodajských príspevkov, z ktorých v Práve vyšlo 30, v MF Dnes 23 a v Blesku 21 príspevkov.

V práci sme vychádzali z diskurzívnej analýzy, ktorá za základnú jednotku považuje celú výpoveď, v prípade našej práce jeden spravodajský príspevok, a ktorá vo svojej komplexnosti využíva kombinovateľné postupy. V prvom kroku analýzy sme spracovali *kontextový prehľad správ* – venovali sme sa charakteristickým črtám, rozsahu a umiestneniu správ v rámci vydania. Zároveň sme identifikovali súvislosti, ktoré denníky zdôrazňovali a ktoré naopak marginalizovali, prípadne úplne opomenuli, a časový rámec a kontext udalostí – zisťovali sme najmä to, či sledované incidenty boli dávané do súvislosti s inými incidentmi, napríklad inou trestnou činnosťou, a aké charakteristické vlastnosti denníky Rómom pripisovali.

⁴ V auguste 2011 patrili dané tituly vzhľadom na predaný náklad zároveň k najpredávanejším českým denníkom (s výnimkou denníka Deník, ktorý bol s priemerným denným predaným nákladom 202 424 výtlačkov tretím najpredávanejším denníkom) – Blesk dosiahol predaný náklad 345 229 výtlačkov, MF Dnes 221 805 výtlačkov a Právo 121 609 výtlačkov (ABC CR 2011).

V druhom kroku sme sa zamerali na *mieru zdôrazňovania etnicity a generalizáciu „rómskej“ kriminality*. Generalizácia odkazuje na rozšírenie charakteristík alebo konania špecifickej skupiny alebo jednotlivcov na širšiu a všeobecnejšiu skupinu. Na jednej strane predstavuje generalizácia pre novinárov výhodný spôsob, ako pripísať isté vlastnosti aktérom spravodajského diskurzu bez toho, aby museli zachádzať do zdĺhavých opisov. Na strane druhej selekcia a reprodukcia určitých zovšeobecňujúcich prvkov naznačuje implicitnú ideológiu motivujúcu novinára k výberu daného zovšeobecnovania. V práci sme si preto všimli opisy a charakteristiky rómskych účastníkov konfliktov a protestov a sledovali sme výrazy, ktoré sa spájali s útočníkmi v prípadoch z Nového Boru a Rumburku. Zaujímalo nás, či bola ich príslušnosť k rómskej menšine zdôrazňovaná alebo boli prezentovaní ako individuality a samostatní aktéri a či konanie alebo vyjadrenia jednotlivcov boli spájané s menšinou ako celkom. V treťom kroku sme venovali pozornosť prítomnosti *dichotómného delenia spoločnosti*. Prezentovaný vzťah medzi majoritou a minoritou sme sledovali prostredníctvom pomenovaní a prívlastkov, kedy sme analyzovali jednotlivé výrazy, ktoré sa s týmito skupinami spájali, a prostredníctvom výberu a umiestnenia citácií, kedy sme skúmali, aký priestor a významnosť boli prisudzované jednotlivým aktérom.

5. Kontext skúmaného spravodajstva

Sledované udalosti sa počas mesačného obdobia celkovo objavili v troch denníkoch v 74 spravodajských príspevkoch, pričom najväčšiu mediálnu pozornosť získali protesty a niečo nižšiu pozornosť incidenty v Novom Bore a Rumburku. V priebehu analyzovaného mesiaca možno pritom z hľadiska intenzity informovania o udalostiach v denníkoch napriek krátkemu obdobiu identifikovať tri hlavné fázy. Prvá fáza trvala od informovania o útoku v Novom Bore (8. augusta) do incidentu v Rumburku (22. augusta). Denníky Blesk a MF Dnes sa spočiatku o incident takmer vôbec nezaujímal, uverejnili len krátke správy na okraji alebo spodnej časti novín. Na rozdiel od Blesku však MF Dnes informovala aj o tlačovej konferencii usporiadanej Rómami z Nového Boru a o proteste proti kriminalite z 15. augusta 2011. Denník MF Dnes začal ku koncu prvej fázy písať o téme v kontexte sociálneho napätia a ako jediný označil útok za rasovo motivovaný. Právo venovalo téme najviac priestoru od prvého útoku, intenzívne informovalo o okolnostiach, priebehu vyšetrovania a tlačovej konferencie Rómov.

Druhá fáza, kedy sa zmenil spôsob písania a intenzita informovania, začala 22. augusta, kedy noviny po prvýkrát priniesli informácie o incidente v Rumburku. Po udalosti sa začali všetky denníky zameriavať na údajné zvyšujúce sa napätie na severe Českej republiky, obavy obyvateľov a politikov z rastúcej kriminality a na protesty, ku ktorým toto napätie viedlo. Násilné udalosti boli spočiatku prezentované prevažne ako prvotný impulz na spustenie protestov, v neskorších správach boli označované ako posledná kvapka v dlhodobo napätej situácii. V tomto období udalosti získavali priestor na titulných stranách alebo inom viditeľnom mieste v podobe rozšírených správ. Tretia fáza informovania začala koncom augusta, kedy médiá strácali o tému záujem a prevažovali krátke správy umiestnené na menej viditeľných miestach, ktoré informovali o ďalších plánovaných protestoch. Záujem médií oživil až nasledujúce protirómske demonštrácie v septembri 2011 vo Varnsdorfe.

Sledované incidenty boli vo všetkých troch denníkoch rámcované ako vyvrcholenie dlhodobo sa stupňujúceho napätia medzi majoritou a minoritou a problémov s „rómskou“ kriminalitou. Denníky

zároveň často opomínali nízky vek niektorých útočníkov, ktorí boli v danom čase maloletí a zlú sociálnu situáciu, pričom napätie zvykli predostierať ako fakt bez dostatočnej argumentácie. V prípade, že sa denníky zaoberali inými prípadmi násilných udalostí medzi väčšinou a menšinou, prezentovali ich ako systematické prelievanie napätia z dôvodu rómskej „neprispôsobivosti“. MF Dnes v správe s titulkom *Napětí po útocích Romů se přelévá z města do města. Hrozí „Londýn“?* (24. augusta 2011) v úvodnej časti správy spomínala ďalšie incidenty v oblasti v rozpätí asi jedného roka pred augustom 2011 a pripojila k správe mapu, na ktorej boli v podobe ohnísk znázornené „ghettá neprispôsobivých“ a šípky, ktoré znázorňovali smer sťahovania Rómov na sever.

Sociálny kontext sa v denníkoch začal objavovať až po útoku v Rumburku a okrem zmienok o nezamestnanosti, zdôrazňoval vysokú kriminalitu prameniacu zo zlej sociálnej situácie a napätia medzi väčšinou a Rómami. Denníky informovali o skupine tzv. neprispôsobivých, ktorí boli do oblastí, v ktorých došlo k incidentom a nepokojom, sťahovaní realitnými kancelármi. Táto teória nebola v správach podporovaná oficiálnymi vyjadreniami autorít, ale len konštatovaniami autorov správ a obyvateľov. Redaktor Práva napríklad zhodnotil, že „v regionu v posledných mesiacoch roste napätie medzi starousedlíky a Romy, ktoré tam sťahovali realitní kanceláre spekulujúci s byty“ (Právo, 5. septembra 2011). Denník Blesk zase parafrázoval názory miestnych obyvateľov, keď uviedol, že „místní tvrdí, že realitky kupují ve středních Čechách byty i s nepřizpůsobivými, které pak odstěhují na sever a opravené byty prodají“ (Blesk, 27. augusta 2011).

Kontext incidentov bol v niektorých prípadoch pozmenený aj zámernou korekciou citácií. Správa MF Dnes (18. augusta 2011) s titulkom *Tak jsme to těm bílejším hlavám nandali*, v ktorej redaktorka čerpala informácie zo záznamu bezpečnostných kamier poskytnutého barmankou, bola uverejnená v tlačenej aj internetovej verzii v podobách, ktoré sa líšili v niekoľkých podstatných detailoch. Kým v tlačenej verzii je komentár barmanky označený ako „doplňujúce svedectvo“, v elektronickej verzii záznam len „okomentovala“. Barmanka je zároveň zdrojom informácie z titulku – v tlačenej verzii časť správy znie „Tak jsme to těm bílejším hlavám nandali, říká na záznamu jeden z útočníků“, zatiaľ čo v elektronickej verzii sa píše „Tak jsme to těm bílejším hlavám nandali, řekl pak podle barmanky jeden z útočníků“ (MF Dnes, 18. augusta 2011). Záznam z bezpečnostnej kamery bol navyše snímaný bez zvuku, čo nie je explicitne spomenuté ani v jednej verzii. Tlačaná verzia správy tak implikuje rasový motív útočníkov.

6 Zdôrazňovanie etnicity a generalizácia „rómskej“ kriminality

Denníky pri informovaní o útokoch zdôrazňovali príslušnosť páchateľov k rómskej menšine a zovšeobecňovali dané prípady ako pokračujúcu kriminalitu Rómov, pričom naznačovali súvislosť medzi zhoršujúcou sa bezpečnostnou situáciou a agresivitou rómskej menšiny. Ako ukazuje tabuľka 1, opisy páchateľov z útoku v Novom Bore sa v priebehu niekoľkých dní zmenili z *mladíkov a agresorov na ďalší ze skupiny útočníků z nepřizpůsobivých rodin a partu pěti Romů s mačetami*. Po útoku v Rumburku už denníky písali o *skupinke romských útočníků* alebo o *rozžruřených Romech*. V prípade Nového Boru tento obrat nastal v čase, keď vyšla najavo príslušnosť útočníkov k rómskej menšine. Prestalo sa o nich písať ako o násilníkoch alebo ľudoch a boli kolektívne označení ako Rómovia.

Tabuľka č. 1 Opisy a charakteristiky útočníkov v incidentoch v Novom Bore a Rumburku

Dátum	Denník	Použitý opis
08/08/2011	MF Dnes	několik lidí s mačetami
09/08/2011	Blesk	mladík, aktér, agresor
11/08/2011	Právo	násilníci s mačetami
13/08/2011	Blesk	další ze skupiny útočníků z nepřizpůsobivých rodin
13/08/2011	MF Dnes	parta pěti Romů s mačetami
16/08/2011	Právo	pětičlenná skupina místních Romů
18/08/2011	MF Dnes	trestní komando, útočníci romského původu
23/08/2011	Právo	skupina Romů
23/08/2011	MF Dnes	skupinka romských útočníků
24/08/2011	MF Dnes	hlučné a agresivní skupinky mladých Romů
26/08/2011	Blesk	rozzuření Romové, agresivní Romové, sociálně slabí a nepřizpůsobiví lidé

Zdroj: autorky

Mladíci, ktorí sa zúčastnili bitky v Rumburku, boli od začiatku prezentovaní ako Rómovia. Keďže ale polícia oznámila, že bude prešetrovať tento incident ako rasovo motivovaný (hoci napokon len v jednom prípade bol obžalovaný súdený za obvinenia s rasovým podtextom), v tomto prípade takéto formulácie boli odôvodnené. Napriek tomu možno v jednotlivých denníkoch vidieť v informovaní o útoku významové rozdiely. Tabuľka 2 ukazuje, aké titulky sa objavili v denníkoch bezprostredne po útoku.

Denník Právo ako jediný v titulku neuviedol, že sa incidentu v Rumburku zúčastnili Rómovia a taktiež ako jediný naznačil, že rasový podtext bol len jedným z motívov, ktoré v tom čase polícia zvažovala. MF Dnes a Blesk v titulkoch etnicitu jednej skupiny účastníkov uviedli, a to aj napriek tomu, že sa v správe nevenovali možnosti rasového motívu. Denníky tiež poukazovali na podobnosť bitky s útokom v Novom Bore. Denník MF Dnes v správe *Útok Romů: dvacet proti šesti* označil incident v Novom Bore za rasovo motivovaný, hoci prípad tak posudzovaný nebol a ani obžalovaní neboli súdení za prečin s rasovým podtextom. Rómovia boli pritom v danej správe spomínaní päťkrát, a to vždy v spojení s násilím alebo zločinom.

Tabuľka č. 2. Titulky správ o bitke v Rumburku, ktorá sa odohrala 21. augusta 2011 večer

Dátum	Denník	Titulok
22/08/2011	Právo	Bitka v Rumburku mohla mít rasový motiv
	Blesk	Férovka? 18 Romů ztlouklo šestici mladíků! Romská přesila tvrdě pomlátí šest mladíků
	MF Dnes	Útok Romů: dvacet proti šesti
Útok Romů byl rasistický. Lidé na severu si kupují zbraně a psy		

Zdroj: autorky

Napriek tomu, že presné okolnosti incidentu v danom štádiu ešte neboli známe, v správach, ktoré denníky vydali bezprostredne po bitke, boli Rómovia označovaní ako útočníci a agresori a bola zdôrazňovaná ich rozzúrenosť a agresivita, pričom druhá skupina mladíkov bola opisovaná v úlohe pasívnych obetí, ktorí sa pred útočníkmi bránili.

Pořádnou řezbou skončilo setkání **šesti mladíků s osmnáctičlennou skupinou Romů** na okraji Rumburku. Oba tábory se do sebe pustily v neděli nad ránem. **Mladíci se před Romy** vyzbrojenými dlažebnými kostkami a teleskopickými obuškami **pokusili ukrýt** v jednom z domů, **útočníci** ale dveře vyrazili. **Jeden z napadených** leží v nemocnici.

(Blesk, 22. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Romové v Rumburku na Děčínsku v noci **zabili mladíky** vracející se z narozenin. **Útočníci** byli **ve velké přesile** a použili kovový obušek. **Jedna z obětí** skončila v nemocnici **s rukou zlomenou na čtyřech místech**.

(MF Dnes, 22. augusta 2011, zdôraznenie čiernou doplnené, zdôraznenie červenou prevzaté z originálu⁵)

V oboch úryvkoch možno sledovať jasnú identifikáciu prislúchajúcich rolí jednotlivých aktérov. Jedna skupina konfliktu bola označená ako Rómovia a útočníci a druhá skupina ako mladíci a obeť. Denník Blesk aj napriek tomu, že píše o tom, že obe skupiny sa stretli a „do seba pustili“ (22. augusta), *napadnutí* mladíci sa skryli pred *útočiacimi* Rómami. V úryvkoch je prítomný aj element dôrazu na nezvyčajné použitie sily – Rómovia vyzbrojení dlažobnými kockami a teleskopickými obuškami, vo veľkej presile vyrazili dvere. Podobne aj pri útoku v Novom Bore bola udalosť opisovaná ako krvavá a brutálna a boli podrobne opisované rôzne druhy údajne použitých zbraní. V tabuľke 3 sú uvedené príklady zdôrazňovania príslušnosti zúčastnených aktérov k rómskej menšine, ktoré priniesli denníky v titulkoch

Tabuľka č. 3. Zdôrazňovanie príslušnosti zúčastnených aktérov k rómskej menšine v titulkoch

Dátum	Denník	Použitý opis
13/08/2011	Právo	Romové: Za mačetový útok v Novém Boru může servírka
13/08/2011	MF Dnes	Romové o masakru: Byla to jen běžná hospodská rvačka
25/08/2011	Blesk	Starostka Šluknova: Když nedostanou Romové dávky, jdou krást
26/08/2011	MF Dnes	Trestejte přísněji, říká Rom
30/08/2011	Právo	Romové: Dřív zašli na kafe, teď nás nenávidí
31/08/2011	Právo	Starosta Boru: stát často Romům práci bere

Zdroj: autorky

⁵ MF Dnes často v perexoch zozbieraných článkov zvýraznila niekoľko slov, najčastejšie červenou farbou. Ďalšie zvýraznenia boli „*rasově motivovaného útoku*“, „*rostlo etnické napětí* kvůli kriminalitě Romů“, „*Romští starousedlíci*“, „*pro sociálně slabé na Šluknovsku*“ a „*kamerový záznam*“.

Okrem zdôrazňovania etnicity útočníkov bolo správanie jednotlivcov prenášané na celú menšinu a ich výroky alebo charakteristiky aplikované na komunitu ako celok. Už pri prvotnom informovaní o bitke v Rumburku denníky naznačili súvislosť medzi zhoršujúcou sa bezpečnostnou situáciou a (vnímanou) agresivitou Rómov. MF Dnes deň po útoku informovala, že „ve Varnsdorfu se minulý týden kvůli neustále se zhoršující bezpečnostní situaci sešlo několik desítek lidí, kteří si stěžovali, že se kvůli agresivitě zdejších Romů bojí chodit ven“ (MF Dnes, 22. augusta 2011). Rasový motív bol v denníku zopakovaný aj v správe z nasledujúceho dňa s titulkom *Útok Romů byl rasistický. Lidé na severu si kupují zbraně a psy* (MF Dnes, 23. augusta 2011), ktorý naznačoval nebezpečenstvo hroziace ľuďom zo strany Rómov. Účastníci sledovaných incidentov pritom nie sú zobrazovaní ako jednotlivci, ale ako členovia skupiny, konkrétne rómskej menšiny.

Vo viacerých prípadoch titulky správ minimálne čiastočne nekorešpondovali s obsahom textu. Hoci je to bežná prax novinárov – vytiahnuť a zvýrazniť niektorý aspekt správy, aby príspevok pôsobil zaujímavo a upútal pozornosť čitateľov, titulok môže pôsobiť zavádzajúco. Denník Blesk (25. augusta 2011) uverejnil správu *Starostka Šluknova: Když nedostanou Romové dávky, jdou krást*, v ktorom denník priniesol vyjadrenia starostky o príčinách napätej situácie v obci Šluknov. Starostka za dôvod označila príliv sociálne slabých a neprispôsobivých občanov z iných častí Českej republiky, dvakrát však zdôraznila, že problém nie je len s prisťahovalcami rómskeho pôvodu a že v meste majú s miestnou rómskou komunitou dlhodobo dobré vzťahy. Nepozmenený citát z rozhovoru znie: „Když lidé nedostanou peníze v dávkách, jdou krást.“ (Blesk, 25. augusta 2011). Redaktori správy v titulku následne vymenili „ľudí“ za „Rómov“. Okrem toho, že výrok starostky je významovo posunutý, dochádza tu aj ku generalizácii Rómov ako zlodejov a ľudí zo sociálne slabších pomerov.

Generalizáciu ilustruje tiež správa denníka Blesk (1. septembra 2011) s titulkom *Jak se krade na Šluknovsku. Test Blesku – Odloženou peněženku sebrali za 8 minut*, ktorá sa síce priamo netýkala útoku, ani protestov, ale vznikla ako priama reakcia na ne. Predmetom správy bol „experiment“ denníka, v rámci ktorého redaktori na verejné miesta vo Varnsdorfe a Rumburku umiestnili rôzne predmety (peňaženka, mobil, taška, bicykel) a čakali, kto ich ukradne, pričom každého odfotografovali. Redaktori si dali za cieľ overiť tvrdenie „šluknovských starousedlíkú“, že zvýšenie napätia v oblasti má na svedomí rast kriminality, za ktorú môžu Rómovia. Pri opisoch ľudí, ktorí si odniesli predmety, etnickú príslušnosť zvýraznili len u Róma, ktorý si vzal tašku a ktorého redaktor opísal ako rómskeho mladíka. Pri opisoch ostatných (nerómskych) ľudí, ktorí predmety vzali, nebola spomenutá farba pleti ani vlasov, len odhadovaný vek. Bicykel bol zároveň zanechaný v blízkosti hrajúcich sa rómskych detí a redaktor komentujúco vyjadril prekvapenie, že i keď sa na bicykel prišlo pozrieť niekoľko skupiniek detí a mladistvých, ani po niekoľkých hodinách si ho nikto neodniesol. Týmito a podobnými technikami vzniká dojem, že dlhodobá nezamestnanosť a kriminalita sú rómske fenomény, aplikovateľné na celú menšinu.

Vyjadrenia jednotlivca denníky často prezentovali ako stanovisko *Rómov*, teda celej menšiny. V správe *Romové: Za mačetový útok v Novém Boru může servírka* (Právo, 13. augusta 2011) stanovisko jedného zo zúčastnených na tlačovej konferencii, ktorú usporiadala Česko-romská spoločnosť v Novom Bore pozmenili do podoby, že ide o kolektívne *rómske* presvedčenie. Ten prehlásil, že 99 percent viny nesie servírka, ktorá nemala chlapcov do podniku vôbec púšťať, čo denník prezentoval nielen ako oficiálne stanovisko usporiadateľov, ale aj všetkých Rómov.

Rómska menšina je spomínaná v spojitosti so zločinom a násilím aj v správach, ktoré sa priamo netýkajú incidentov zo 7. a 21. augusta. Ako ukazujú nasledujúce ukážky, v mnohých správach boli Rómovia zobrazovaní ako *zdroj* kriminality a násilia, prípadne redaktori priamo písali o „rómskej kriminalite“ alebo podporovali stereotyp, že každého Róma je potrebné preventívne podozrievať z krádeže.

Nejprve **drobné krádeže**, pak **přepadení** a nakonec **brutální útoky s těžce zraněnými**. Takto eskaluje **napětí mezi Romy a dalšími obyvateli** v městech Šluknovského výběžku během posledního půl roku.

(Blesk, 25. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Bouřlivé bylo také setkání starosty Varnsdorfu s občany, kteří jsou nespokojeni s opatřeními radnice, **jež mají zamezit romské kriminalitě**.

(Blesk, 29. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Desítky policistů dorazily do měst ve Šluknovském výběžku, kde **rostlo etnické napětí kvůli kriminalitě Romů**. Starousedlíci si posily pochvalují.

(MF Dnes, 25. augusta 2011, zdôraznenie pridané)

Asi **dvacetiletý Rom** kráčel v úterý odpoledne centrem Šluknova a **nesl si stolek**. Najednou u něj zastal hlídkový vůz a **policisté začali hned ověřovat** původ nábytku. „Když bude někde chybět stolek, víme, kam máme jít,“ **varovali policisté Roma**. Tato **scénka se mohla** na Šluknově **odehrát jen díky policejním posilám**, které sem poslalo policejní prezídium.

(MF Dnes, 25. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Hoci sa niektoré správy primárne zaoberali zlou sociálnou situáciou, zároveň v nich bola zdôrazňovaná rómska etnicita v spojení s kriminalitou a násilím. V článku s názvom *Romové z ubytovny. Bydlí jich tady 167, do práce chodí tři*, autor konštatoval, že „právě děti z ubytoven jsou dnes největším problémem Šluknovska. Ti menší kradou, starší se perou“ (MF Dnes, 29. augusta 2011). Ďalšia správa *Divoký sever: Napětí po útoku v Novém Boru sílí* (MF Dnes, 19. augusta 2011) sa zaoberala rastom napätia z dôvodu rastúcej kriminality spôsobenej zlou sociálnou situáciou. Redaktori citovali viacero autorít – riaditeľa pre sociálne začleňovanie, sociológa aj starostu Varnsdorfu. Hoci ani jeden z nich nespomenul Rómov, len nezamestnaných, sociálne slabších, deti z problémových rodín a podobne, redaktor budoval spojitosť medzi násilím a kriminalitou a Rómami v oblasti, spomínal incidenty, pri ktorých útočníkmi boli Rómovia, a neuvádzal žiadne, pri ktorých by nimi neboli. Celkovo boli Rómovia zobrazovaní v spojení s kriminalitou alebo násilím vo väčšine správ, ak nie explicitne, tak minimálne implicitne.

7. Dichotómne delenie spoločnosti

Okrem priameho alebo nepriameho spájania Rómov s kriminálnou činnosťou bolo v denníkoch prítomné výrazné vymedzovanie vzťahu medzi majoritnou spoločnosťou a rómskou minoritou.

Rómom navyše poskytovali médiá v porovnaní s väčšinovým obyvateľstvom menší priestor na názor a ich vyjadrenia boli kolektizované a často anonymizované, kedy nehovorila konkrétna osoba označená menom a priezviskom, ale Róm bez bližšej identifikácie. Delenie spoločnosti na dve skupiny tak bolo viditeľné aj na spôsobe citovania a označovania zdrojov informácií.

Tabuľka č. 4. Výrazy využívané na pomenovanie väčšinového obyvateľstva a rómskej menšiny

Dátum	Denník	Väčšinové obyvateľstvo	Rómska menšina
12/08/2011	Blesk	lidé z Nového Boru	skupina Romů
13/08/2011	Právo		skupiny místních Romů
16/08/2011	MF Dnes	Lidé	Romové, místní Romové
22/08/2011	Blesk		sociálně slabí a nepřizpůsobiví lidé, Romové
22/08/2011	Právo	místní starousedlíci	
23/08/2011	MF Dnes	Místní	Romové
24/08/2011	MF Dnes	„bílí“, starousedlíci	problematičtí přistěhovalci, nepřizpůsobiví lidé, Romové, skupinky mladých Romů
24/08/2011	Právo	Starousedlíci	nepřizpůsobiví, Romové
25/08/2011	MF Dnes	Starousedlíci	romští starousedlíci
25/08/2011	Blesk	bílé mladíky, starousedlíci	nepřizpůsobiví lidé, Romové, romská menšina
27/08/2011	Blesk	Starousedlíci	Romové, nepřizpůsobiví
29/08/2011	Právo	stovky rozhořčených obyvatel	Romové
30/08/2011	MF Dnes	místní, lidé z majority	sociálně slabé, Romové

Zdroj: autorky

Systematický „othering“, vyčleňovanie menšiny do kategórie „tí druhí“, sa dial na dvoch úrovniach. Na jednej bolo v denníkoch toto delenie prítomné vo forme kolektívnych kategórií *miestni* a *Rómovia*, na druhej dochádzalo k transformácii kategórií do označení *starousedlíci* a *neprispôsobiví*. Príklady výrazov, ktoré denníky využívali na skupinové pomenovania majority a minority pri informovaní o protestoch a situácií v regióne, sú zhrnuté v tabuľke 4.

Pojem *neprispôsobiví* mal síce pôsobiť etnicky nezaťažene, no v médiách (ale tiež u politikov a aktérov krajnej pravice) sa synonymicky zamieňal s Rómami a prisťahovalcami. Na jednej strane tak pojem mal byť hodnotovo neutrálny a označovať kategóriu ľudí bez ohľadu na ich etnickú, národnostnú alebo inú príslušnosť, čím sa mal vyhnúť rasistickému tónu, no pri spôsobe jeho používania jasne označoval presne vymedzenú skupinu ľudí na základe ich farby pleti. Podobne ako pojem *neprispôsobiví* bol formovaný aj pojem *starousedlíci*, ktorý bol významovo spojený s väčšinovými miestnymi obyvateľmi. Starousedlíkmi pritom v obciach boli aj niektorí Rómovia, ktorí na území žili rovnako dlho ako takto označované väčšinové obyvateľstvo. Nasledujúce ukážky ukazujú dichotómne delenie spoločnosti a zároveň aj zdôrazňovanie existencie napätia medzi dvomi skupinami, ktoré toto delenie ešte zväzňovalo.

V regionu v posledných mesiacoch **roste napätie medzi starousedlíky a Romy**.

(Právo, 30. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Napätie medzi starousedlíky a Romy se stupňuje poslední dva roky.

(Blesk, 27. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Kvôli **rostoucímu napětí mezi nedávno přistěhovalými Romy a starousedlíky** se starostové na severu Čech obávají vypuknutí vážnějších nepokojů.

(MF Dnes, 24. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Na významové rozdiely medzi výrazmi neprispôsobiví a Rómovia poukazovali najmä citované autority ako polícia, starostovia miest či sociálni pracovníci. A hoci redaktori v niektorých prípadoch v správach uvádzali, že pod neprispôsobivými majú na mysli novoprist'ahovaných nezamestnaných, z ktorých väčšina je rómskeho pôvodu a že s *rómskymi* starousedlíkmi (MF Dnes, 25. augusta 2011) nie sú nevyhnutne problémy, napriek tomu vo zvyšných častiach textu používali výrazy Rómovia a neprispôsobiví ako synonymá.

Napjatou situaci, kterou ještě vyhrotily nedávné **rasistické útoky Romů** v Novém Boru a Rumburku, se snaží uklidnit policejní posily ze zásahových jednotek. **Podle místních** za vše může masivní příliv **nepřizpůsobivých lidí** z jiných oblastí Čech.

(Blesk, 25. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Situace ve Šluknovském výběžku je kvůli zvyšující se kriminalitě a přílivu **nepřizpůsobivých** zjištěná delší dobu. ... Napětí mezi **starousedlíky a Romy** ve Šluknovském výběžku se stupňuje.

(Právo, 24. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Zavřená okna, ticho, klid. Život v ubytovnách pro **sociálně slabé** na Šluknovsku se minulý týden výrazně změnil. **Romové** zůstávají doma, bojí se odplaty od extremistů i **místních**, kteří je viní z nárůstu kriminality a násilných útoků.

(MF Dnes, 29. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Tomuto významovému prekrývaniu sa vyhýbalo najmä Právo, v ktorom spomedzi ostatných sledovaných denníkov najčastejšie neboli neprispôsobiví zamieňaní za Rómov. V ukážke sa nachádza časť správy, v ktorej nebola zdôraznená etnicita starousedlíkov, prist'ahovalcov ani sociálne slabých, hoci možno jasne identifikovať dve oddelené skupiny. Takéto vyjadrenia sa však v skúmanej vzorke vyskytovali sporadicky.

Ve šluknovském výběžku stále roste sociální napětí. Do oblasti se přistěhovala **řada sociálně slabých lidí**, které **místní starousedlíci** viní z nárůstu kriminality. V některých obcích se zvýšil počet krádeží až o 200 procent.

(Právo, 22. augusta 2011, zdôraznenie doplnené)

Výnimku tvorilo niekoľko správ, ktoré boli obsahovo zamerané na obavy „slušných Rómov“ (Blesk 29/08/2011, 30/08/2011, MF Dnes 29/08/2011, Právo 30/08/2011) z extrémizmu a z toho, že budú spájaní s „problémovými Rómami“. I keď tu boli do protikladu stavaní Rómovia–starousadlíci a Rómovia–prist’ahovalci, absentoval názor, že k problémovým obyvateľom mohli patriť napríklad i príslušníci majority. Tento pohľad na problematiku sa vyskytoval len v malej časti skúmaných správ.

Z pohľadu frekvencie citovania boli príslušníci rómskej menšiny podreprezentovaní a v porovnaní s väčšinovým obyvateľstvom im bol poskytnutý menší priestor na vyjadrenia. Navyše denníky mali tendenciu v niektorých prípadoch vyberať citované osoby spôsobom, ktorý podporoval argument o kriminalite a problémovosti rómskej menšiny. Väčšina citácií v skúmanej vzorke pochádzala od polície, starostov, *miestnych* (väčšinových) obyvateľov alebo organizátorov protestov (tabuľka 5). Ak mali Rómovia šancu na vyjadrenie, väčšinou im poskytli priestor až na konci správy a ich názory boli kolektivizované a prenášané na menšinu ako celok. V správe *Policejní posily na Šluknovsku. Nestal se ani jeden trestní čin* (MF Dnes, 25. augusta 2011) podstatnú časť textu tvorili vyjadrenia „bielych starousadlíkov“, ktorí vyjadrovali spokojnosť s policajnými posilami a až na konci citovali „starší ženu ze Šluknova“ rómskeho pôvodu, ktorá tvrdila, že „nových Romáků už jsem se začínala bát“. Navyše, hoci podtitulok správy znel *Hlídky vítají i romští starousedlíci*, v príspevku okrem spomínanej ženy neposkytol denník Rómom žiaden priestor. Podobne v správe *Policisté přijeli zabnat strach* (Blesk, 25. augusta 2011) dali priestor najskôr starostke, hovorkyni polície a majiteľovi bytového domu a až na konci správy mužovi, ktorý je opísaný ako Róm (60), nemá meno a je zdôraznené, že je na Šluknovsku len niekoľko mesiacov.

Tabuľka č. 5. Zdroje citácií vo vybraných správach

Dátum	Denník	Väčšinové obyvateľstvo	Rómska menšina
11/08/2011	Právo	starosta Nového Boru Jaromír Dvořák, mluvčí Českolipské policie Ivana Baláková, kamarád a matka jedného ze zraněných, nejmenovaní uspořadatelé plánovaného protestu proti kriminalitě	předseda Česko-romské společnosti v Novem Boru Štefan Gorol
18/08/2011	MF Dnes	nejmenovaná zaměstnankyně baru, [kde došlo k útoku], nejmenovaný majitel baru	předseda Romské hospodářské rady v Novem Boru Miroslav Tancoš, rodiče obviněných – matka a otec Jakuba Žigu, matka Antonína Sina
24/08/2011	MF Dnes	chebský místostarosta Tomáš Linda, starosta Rumburku Jaroslav Sykáček, vládna zmocněnkyně pro lidská práva Monika Šimůnková, bývalý starosta Litvínova Daniel Volák	

25/08/2011	Blesk	starostka Šluknova Eva Džumanová, mluvčí děčínské policie Petra Trypesová	
26/08/2011	MF Dnes		sociálny pracovník – Rom, ktorý si neželal byť jmenovaný
26/08/2011	Právo	policie, místní občané [vyjadrujúci spokojnosť s prácou polície]	Rom (60), ktorý se do Šluknova přistehoval před devíti měsíci
27/08/2011	Blesk	představitel občanské iniciativy Občanský odpor Rumburk Josef Mašín	
29/08/2011	Blesk	starosta Varnsdorfu Martin Louka	starousedlý Rom Milan
29/08/2011	MF Dnes	starosta Varnsdorfu Martin Louka, správce ubytovny Karel Jiříšta, Michal [účastník roztržky z Rumburku], policejní mluvčí Jan Melša	Romové z ubytovny – muž v nátělníku, drobounká Romka, pan Zdeněk

Zdroj: autorky

Najviac priestoru získala menšina v denníkoch na konci augusta, kedy sa objavili správy, ktoré prezentovali Rómov ako obeť (Právo, 30. augusta 2011) alebo vysvetľovali rozdiel medzi starousedlými a novopristaňovanými Rómami (Blesk, 29. a 30. augusta 2011). Jediným elitným rómskym zástupcom, ktorého denníky citovali, bol predseda Česko-rómskej spoločnosti v Novom Bore Štefan Gorol, keďže občianske združenie zorganizovalo po útoku v Novom Bore tlačovú konferenciu. Denníky, s výnimkou Blesku, ktorý o udalosti neinformoval vôbec, pritom prezentovali jeho názory ako vyjadrenie povereného zástupcu rómskej menšiny a jeho hlas bol generalizovaný ako hlas všetkých Rómov.

Denníky citované osoby rómskeho pôvodu uvádzali ako anonymné individuality alebo kolektívneho aktéra (Rómovia, neprispôsobiví), prípadne citovali niekoľko konkrétnych rómskych obyvateľov, tí však často vyjadrovali názor zhodný s názorom väčšiny. V správe, ktorá informovala o útoku v Novom Bore s titulkom *Byl to likvidační útok* (MF Dnes, 18. augusta 2011), boli medzi citovanými barmanka, majiteľ herne a predseda Rómskej hospodárskej rady v Novom Bore Miroslav Tancoš, ktorý nemal s útokom priamu súvislosť. Vyjadril sa, že „Romáci by měli projevit víc pokory. Za ten útok se omluvit a uhradit veškerou škodu za léčení“. V správe sú tiež citovaní rodičia niektorých útočníkov. Zatiaľ čo Tancoš v správe „míní osvíceně“, rodičia (rómskeho pôvodu) „prízvukují“, jedna matka „naříká a dušuje se“ a „by odpřísáhla“, keď hovorí o synovi. Z celkového pohľadu bola menšina v porovnaní s majoritou citovaná veľmi málo a zároveň anonymizovane, čo často mohlo pôsobiť z pohľadu čitateľa podozrivo.

8. Záver

V druhej polovici roku 2011 sa v oblasti Šluknovska na severe Českej republiky zvýšilo napätie medzi väčšinovým obyvateľstvom, obyvateľmi sociálne vylúčených lokalít a Rómami, ktoré v niektorých mestách vyústilo do protestov a demonštrácií. Protirómska rétorika sa stala súčasťou prejavov nielen krajne pravicových aktérov, ale tiež niektorých lokálnych politikov a miestnych obyvateľov. Podľa Zprávy o stavu romské menšiny v ČR (2012) za rok 2011 k eskalácii napätia mali prispieť jednak

vysoká nezamestnanosť a socioekonomická situácia obyvateľov a zhoršenie bezpečnostnej situácie, kedy Polícia ČR zaznamenala nárast drobných krádeží a vlámaní, čo časť majority považovala za kriminalitu spôsobenú Rómami a jednak (vnímané) príst'ahovalectvo Rómov na sever z iných oblastí krajiny. Podľa tejto správy (2012: 86) však „migrácia v regióne nebola v roku 2011 taká vysoká ako ju prezentovali médiá“.

V príspevku sme hľadali odpoveď na otázku, akým spôsobom boli Rómovia zobrazovaní v troch najčítanejších českých denníkoch Blesk, MF Dnes a Právo v období jedného mesiaca po násilnom útoku na severe Českej republiky v auguste 2011. Zistili sme, že vybrané denníky v sledovanom období pri informovaní o útokoch zdôrazňovali príslušnosť páchateľov k rómskej menšine a zovšeobecňovali prípady ako pokračujúcu „rómsku“ kriminalitu, pričom naznačovali súvislosť medzi zhoršujúcou sa bezpečnostnou situáciou a vnímanou agresivitou rómskej menšiny. Sledované incidenty boli často prezentované jednak ako vyvrcholenie dlhodobo sa stupňujúceho napätia medzi dvomi homogénnymi skupinami – väčšinovými obyvateľmi a rómskou menšinou a jednak ako dôsledok problémov s kriminalitou neprispôsobivých občanov, pod ktorých takmer exkluzívne zahŕňali príslušníkov rómskej menšiny. Takáto diskurzívna stratégia vytvára priestor na posun „tých druhých“, v tomto prípade Rómov, ďalej od „nás“ – väčšinovej spoločnosti. V spravodajskom diskurze tak možno pozorovať generalizáciu kriminálneho konania jednotlivcov – Rómov na širšiu skupinu ľudí – rómsku menšinu. Referencie k rómskej etnicite v súvislosti s incidentmi a protestmi boli natoľko zdôrazňované, že sa vytváral dojem spojitosti pojmov *rómska* a *kriminalita*.

Keďže sa sledovaná vzorka správ priamo alebo nepriamo týkala násilných činov alebo protestov, nie je prekvapujúce, že Rómovia boli zobrazovaní v spojení s kriminalitou a násilím. V správach však bolo prítomné zdôrazňovanie etnickej príslušnosti aktérov, a to aj v prípadoch, kedy takéto označenie nebolo potrebné. Navyše, Rómovia ako skupina boli vinení nielen za konkrétne činy, ale aj za zvýšenú kriminalitu v regióne všeobecne, čím bolo konanie jednotlivcov generalizované na povahu celej menšiny. Denníky tak podporovali vnímanie kolektívnej viny, pri ktorej sú všetci Rómovia zaraďovaní do jedného homogénneho celku. Podľa Horváthovej (2002: 58) sa tento princíp na Rómov aplikuje „tým ľahšie, že sa svojim vzťahom tak výrazne odlišujú od ostatnej populácie“. Negatívna skúsenosť s konkrétnou osobou sa potom jednoduchšie vzťahuje na celú komunitu.

Okrem implikovanej spojitosti medzi Rómami a kriminalitou vybrané denníky vymedzovali hranice medzi majoritným obyvateľstvom a rómskou menšinou, pričom delenie spoločnosti bolo budované na konflikte a napätí medzi týmito skupinami. Systematické vyčleňovanie Rómov do kategórie „iní“ alebo „tí druhí“ bolo v denníkoch prítomné na úrovni explicitného označenia dvoch skupín (domáci a Rómovia) alebo na úrovni nepriamych kolektívnych kategórií (starousadlíci a neprispôsobiví). Hoci druhá spomenutá úroveň mala pôsobiť etnicky nezaťažene, v médiách bola synonymicky zamieňaná s *bielymi* obyvateľmi na jednej strane a Rómami na strane druhej. Podľa Čadu (2012: 76) má takéto využívanie „kódových slov“ vyzerat' rasovo netruálne a objektívne, ich obsah je však silne rasovo zafarbený. V rámci sledovaného diskurzu Rómovia tiež získavali v porovnaní s väčšinovými obyvateľmi menší priestor na vyjadrenia a ich výpovede boli navyše často anonymizované. Spôsobom prezentovania tohto dichotómneho delenia tak bol vytváraný rámec, v ktorom má slušná majoritná časť obyvateľstva problémy s neprispôsobivou rómskou menšinou.

Homogenizácia útočníkov ako Rómov zapadá do kategorickej generalizácie, ktorá je často príznačná pre stereotypizáciu a kognitívne predsudky (van Dijk 1992). Čím väčšia kategória, tým rozsiahlejšia generalizácia a zároveň rozsiahlejšia stereotypizácia. Kategorizácia útočníkov zo skúmaných incidentov ako Rómov však neznamená len ich zaradenie do určitej etnickej schémy, ale ovplyvňuje tiež postoje a správanie ľudí voči rómskej menšine ako celku. Predstava útočníkov z daných prípadov môže vytvárať diskurzívny rámec, kedy obvinení nepredstavujú *miestnych* agresorov, ale všetkých *rómskych* kriminálnikov. Toto dopĺňa tvrdenia Čadu (2012: 72-73, 77), podľa ktorého verejnosť v Českej republike väčšinou považuje Rómov za neprispôsobivú časť populácie, ktorá zneužíva sociálny systém a odmieta sa začleniť do pracovného trhu; preto si spôsobila svoju situáciu sama a nezaslúži si žiadnu externú pomoc.

Zistenia práce dopĺňajú doterajšie poznatky z oblasti výskumu zobrazovania menšín v spravodajstve masových médií a obohacujú skúmanie o empirické dáta z prípadu v Českej republike. Ďalší výskum by sa na základe predstavenej analýzy dal posunúť nielen smerom ku komparácii jednotlivých prípadov a väčšej generalizácii v rámci Českej republiky, prípadne k porovnaniu s prípadmi v iných krajinách, ale tiež ku komparácii jednotlivých úrovní, v rámci ktorých sa mediálne informácie dostávajú k čitateľom, konkrétne celoštátnej a regionálnej, prípadne lokálnej úrovne (e.g. Chiricos, Escholz 2002).

Po skončení sledovaného obdobia sa médiá v súvislosti s útokmi najviac zamerali na pokračujúce demonštrácie a veľkú časť pozornosti venovali informovaniu o aktivite krajne pravicovej DSSS, ktorá rámcovala protesty ako odôvodnený hnev „obyčajných ľudí“, ktorých práva sú potláčané neprispôsobivou menšinou. Médiá v tomto prípade prispievali k priaznivej štruktúre diskurzívnych príležitostí pre krajne pravicových aktérov. Inými slovami, spravodajský diskurz v súvislosti s rómskou menšinou bol priaznivo naklonený diskurzu, ktorý vytvára krajnú pravica stavajúca na animozitách voči rôznym nepriateľom, v tomto prípade voči rómskej menšine, čo následne smeruje k „potvrdeniu politického akceptovania anti-Cigánizmu“ v rámci verejného diskurzu (Albert 2012: 138). Keďže však na úspešnosť politickej strany a hnutia v presadení agendy vplývajú ďalšie faktory spojené nielen s diskurzívnymi príležitosťami, ale tiež napríklad s rezonanciou vytvorených rámcov u verejnosti (Snow, Benford 1988) alebo štruktúrou politických príležitostí (Kitschelt 1995), táto oblasť si vyžaduje ďalší výskum. V niektorých prípadoch, ako napríklad v Estónsku alebo Lotyšsku, sa krajne pravicovým stranám nedarí aj z toho dôvodu, že radikálnu rétoriku extrémnej pravice prebrali do istej miery mainstreamové politické strany (Auers, Kasekamp 2009). Napriek tomu, popularita krajne pravicovej DSSS pomerne výrazne stúpila v regiónoch, kde boli ich obyvatelia naklonení prijímať rasové vysvetlenia, ktoré im strana ponúkala (Čada 2012). S podobnou taktikou uspela na lokálnej úrovni do veľkej miery aj Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS) v parlamentných voľbách 2010 a 2012 (Kluknavská 2013) a jej líder Marian Kotleba v boji o predsednícke kreslo Vyššieho územného celku v Banskej Bystrici v regionálnych voľbách 2013.

Súdny proces s obžalovanými z prípadu v Novom Bore vyvrcholil koncom júla 2013, kedy krajský súd v Liberci vyniesol rozsudok a odsúdil mužov na 3 až 16 rokov väzenia. Hoci médiá aj naďalej informovali o etnicite útočníkov, obžalovaní neboli súdení za konanie s rasovým podtextom.

Bibliografia

- ABC ČR – Kancelář ověřování nákladu tisku (2011). Ověřovaná data – Deníky [online]. Dostupné z: <http://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk-1/?filterYear=2011&filterMonth=8>, [cit. 10. 6. 2013].
- Alba-Juez, L (2009). *Perspectives on Discourse Analysis: Theory and Practise*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Albert, G. (2012). Anti-Gypsyism and the Extreme-Right in the Czech Republic. In: Stewart, M. (Ed.). *The Gypsy Menace: Populism and the New Anti-Gypsy Politics*, s. 137-166. C Hurst & Co Publishers Ltd.
- Auers, D. – Kasekamp, A. (2009). Explaining the Electoral Failure of Extreme-Right Parties in Estonia and Latvia. *Journal of Contemporary European Studies*, roč. 17, č. 2, s. 241-254. DOI: 10.1080/14782800903108718
- Badáňová, A (2010). *Proměny mediální reprezentace Romů v českém tisku*. Magisterská diplomová práce. Masarykova universita v Brně, Fakulta sociálních studií.
- Bennett, L. W. – Entman, R. W. (2001). *Mediated Politics: Communication in the future of democracy*. Cambridge: Cambridge University Press Cambridge.
- Blanche, T. M. – Durrheim, K. (1999, eds.). *Research in practice: Applied methods for the social sciences*. Cape Town: UCT Press.
- Bobo, L. D (1997). Race, public opinion, and the social sphere. *Public Opinion Quarterly*, 1997, roč. 61, č. 1, s. 1-15.
- Borgis. *Právo: nezávislé noviny*, roč. 21, č. 187-214. Praha: Borgis, a.s.
- Čada, K. (2012). Social Exclusion of the Roma and Czech Society. In: Stewart, M. (Ed.). *The Gypsy Menace: Populism and the New Anti-Gypsy Politics*, s. 67-80. C Hurst & Co Publishers Ltd.
- Český statistický úřad (2011). *Konečné výsledky sčítání ľudu 2011* [online]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void>, [cit. 15. 4. 2013].
- Centrum pro výzkum veřejného mínění AV ČR (2013). *Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti – duben 2013* [online]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7017/f3/ov130521.pdf, [cit. 22. 3. 2013].
- Chiricos, T. – Eschholz, S. (2002). The Racial and Ethnic Typification of Crime and The Criminal Typification of Race and Ethnicity in Local Television News. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, roč. 39, č. 4, s. 400-420. DOI: 10.1177/002242702237286
- Dělnická strana Sociální Spravedlnosti (2011). *DSSS se chystá do Nového Boru* [online]. Dostupné z: <http://www.dsss.cz/dsss-se-chysta-do-noveho-boru>, [cit. 10. 7. 2013].
- Dělnická strana Sociální Spravedlnosti (2013a). *DUCHCOV: Problém sociálně nepřizpůsobivých parazitů není tento režim schop vyřešit* [online]. Dostupné z: <http://www.dsss.cz/problem-socialne-neprizpusobivych-obcanu-neni-tento-rezim-schopen-vyresit>, [cit. 24. 8. 2013].
- Dělnická strana Sociální Spravedlnosti (2013b). *Strategie proti nepřizpůsobivému stylu života* [online]. Dostupné z: <http://neprizpusobivi.dsss.cz/>, [cit. 24. 8. 2013]
- Gamson, W. A. (1992). *Talking Politics*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Hall, S. (1997). The Work of Representation. In Hall, S. (Ed.). *Representation: Cultural Representations and Signifying*

- Practices*. London: Open University Press, s. 13–75.
- Horváthová, J. (2002). *Kapitoly z dějin Romů*. Člověk v tísni: Lidové Noviny.
- iDnes.cz. (2011). *Horký pátek spustil zlobu a frustraci, Rumburští se nechali vést radikály* [online]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/pochod-a-demonstrace-v-rumburku-dne-/domaci.aspx?c=A110826_225545_domaci_jj, [cit. 16. 6. 2013].
- Kim, S. (2012). Racism in the global era: Analysis of Korean media discourse around migrants, 1990-2009. *Discourse & Society*, roč. 23, č. 6, s. 657-678.
- Kitschelt, H. (1995). *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. University of Michigan Press.
- Kluknavská, A. (2013). Od Štúra k parazitom: Tematická adaptácia krajnej pravice v parlamentných voľbách na Slovensku. *Politologický časopis*, roč. 2013, č. 3, s. 258-281.
- Klváčová, P. – Bitrich, T. (2003). *Jak se (ne)píše o cizincích* [online]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/bacca6403f52f8f0f60667687afefbf5/Jak_se__ne_pise_o_cizincich_2003.pdf, [cit. 16. 4. 2013].
- Klvaňová, R. (2007). *Uprchlíci v zahraničí na stránkách českého tisku* [online]. Dostupné z: http://www.mkc.cz/uploaded/download/Cizinci_nasinci_a_media.pdf, [cit. 27. 3. 2013].
- Koncept Rómskej integrácie pre 2010-2013, ČR (2009). Roma Integration Concept for 2010–2013, december 2009 [online]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_czech_republic_strategy_en.pdf, [cit. 5.1. 2014].
- Koopmans, R. – Muis, J. (2009). The rise of right-wing populist Pim Fortuyn in the Netherlands: A discursive opportunity approach. *European Journal of Political Research*, roč. 48, č. 5, s. 642-664. DOI: 10.1111/j.1475-6765.2009.00846.x
- Koopmans, R. – Statham, P. (1999). Ethnic and Civic Conceptions of Nationhood and the Differential Success of the Extreme Right in Germany and Italy. In Giugni, M. – McAdam, D. – Tilly, Ch. (eds.) *How Social Movements Matter*. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 225-251.
- Koopmans, R. – Olzak, S. (2004). Discursive Opportunities and the Evolution of Right-Wing Violence in Germany. *American Journal of Sociology*, roč. 110, č. 1, s. 198-230. DOI: 10.1086/386271
- Křížková, M. (2007). *Dynamika obrazu uprchlíků v médiích* [online]. Multikulturní centrum Praha, Cizinci, našinci a media. Dostupné z: http://www.mkc.cz/uploaded/download/Cizinci_nasinci_a_media.pdf, [cit. 27. 3. 2013].
- Křížková, M. (2012). *Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích od začátku července 2011 do konce května 2012* [online]. Dostupné z: www.romea.cz/dokumenty/med_an_FINAL.doc, [cit. 19. 4. 2013].
- Larson, G. S. (2005). *Media & Minorities: The Politics of race in news and Entertainment*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Liégeois, J. P. (2008). *Roma in Europe*. Stationary Office Books: Council of Europe.
- MaFra. *MF Dnes*. 2011, roč. 22, č. 187-214. Praha: MaFra, a.s.
- Nekvapil, J. – Leudar, I. (2003). Diskuse o migračním zákonu v českých masmédiích na počátku roku 1993. In: Homoláč, J. – Karhanová, K. – Nekvapil, J. (eds.). *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*. Praha, s. 6-34.
- Pietikainen, S. (2003). Indigenous Identity in Print: Representations of the Sami in News Discourse. *Discourse & Society*, roč 14, č. 5, s. 581-609.
- Pietikainen, S. – Hujanen J. (2003). At the crossroads of ethnicity, place and identity: Representations of northern people and regions in Finnish news discourse. *Media, Culture & Society*, roč. 25, č. 2, s. 251-268.

- Rada Európy (2012). Estimates on Roma population in European Countries. [online]. Dostupné z: http://hub.coe.int/c/document_library/get_file?uuid=3f6c4a82-0ca7-4b80-93c1-fef14f56fdf8&groupId=10227, [cit. 5. 1. 2014].
- Richardson, J. E. (2004). *(Mis)representing Islam: the Racism and Rhetorics of British Broadsheet Newspapers*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Ringier. *Blesk*, roč. 20, č. 187-214. Praha: Ringier.
- Samková, K. A. (2012). *Dopis pro prezidenta PCR, plk. Mgr. Petr Lessyho. Stížnost na způsob vyšetřování tzv. „mačtovébo útoku“ v Novém Boru a související úvahy* [online]. Dostupné z: <http://www.macetovyutok.cz/index.php?r=post/view&id=71>, [cit. 11. 8. 2013].
- Snow, D. A. – Benford, R. D. (1988). Ideology, Frame Resonance and Participant Mobilization. *International Social Movement Research*, roč. 1, č. 1, s. 197-217.
- Tejkalová, A. –Láb F. (2009, et al.). *Analyza mediálního spracování vybraných kauz týkajících se etnických menšin* [online]. Dostupné z: http://minority.fsv.cuni.cz/uploads/MENSINY_ANALYZA.pdf, [cit. 12. 6. 2013].
- Teo, P. (2000). Racism in the news: A Critical Discourse Analysis of news reporting in two Australian Newspapers. *Discourse & Society*, roč. 11, č. 1, s. 7-49.
- Unie Vydavatelů (2011). *Media Projekt 2011 3. čtvrtletí + 4. čtvrtletí* [online]. Dostupné z: <http://www.unievychatelu.cz/Upload/978.pdf>, [cit. 14. 4. 2013].
- Van Dijk, T. A. (1991) *Racism and the Press*. London: Routledge.
- Van Dijk, T. A. (1992). Discourse and the Denial of Racism. *Discourse & Society*, roč. 3, č. 1, s. 87-118.
- Van Dijk, T. A. (2006). Racism and the press in Spain. In: Blas, José, L. – Casanova, M. – Vellando, M. – Vellón J. (eds.). *Discurso y Sociedad II. Nuevas contribuciones al estudio de la lengua en un contexto social*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, s. 59-99.
- Van Dijk, T. A. (2007). The study of discourse: an introduction. In: Van Dijk, T. A. (Ed.). *Discourse Studies* (Sage Benchmarks in Discourse Studies). London: Sage, s. xix-xii.
- Vaňo, B. –Haviarová, E. (2002). Demografické trendy rómskej populácie. In: Vašečka, M. (Ed.) *ČAČIPEN PAL O ROMA. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*, s. 475-502. [online]. Dostupné z: http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/suhrnna_sprava_o_romoch_na_slovensku.pdf, [cit. 5. 1. 2014].
- Vláda České republiky (2012). *Zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2011* [online]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/III_Zprava_2011_def.doc, [cit. 20. 6. 2013].
- Wodak R. (2008). Introduction: Discourse Studies – Important Concepts and Terms. In: Wodak, R. – Krzyzanovskí, M. *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. London: Palgrave Macmillan, s. 1-29.
- Wodak, R., Pelinka, A. (2002). *The Haider Phenomenon in Austria*. New Jersey: Transaction Publishers.

Unadaptable Roma and the decent majority? News discourse after violent incidents in the north of the Czech Republic in 2011

SUMMARY

The paper analyses the news discourse on the Roma minority during the violent incidents and the following anti-Roma protests in the north of the Czech Republic in 2011. It focuses on news reports relating to the Roma in the three most-read Czech newspapers (Právo, MF Dnes a Blesk) between August 8, 2011 and September 8, 2011. Tensions in the region arose after Roma attacks on members of the non-Roma majority in a local bar in the city of Nový Bor. The incident contributed to (already) negative attitudes towards the Roma minority and anti-Roma rhetoric became prevalent not only in statements made by the far right, but also in statements made by some local politicians and the general public. The study adheres to discourse analysis and is undertaken in three stages. In the first stage we introduce a general characterization of the news and the context of the unrest as presented by the media. This is followed by an analysis of the extent to which the media emphasized ethnicity in the conflict and generalized “Roma” criminality. In the third stage the dichotomy in relation to the non-Roma majority and the Roma minority (us vs. them) is analysed.

The analysis points to the systematic “othering” and stereotyping of the Roma minority in the selected newspapers. The results show that newspapers emphasized the ethnicity of Roma actors involved in the attacks and generalized the given incidents as continuing “Roma” criminality, implying a link between the deteriorating security situation and the perceived aggressiveness of the Roma minority. In other words, the news discourse projected the criminal actions of individuals, i.e. Roma individuals, onto the broader group of a people, i.e. the Roma minority. Moreover, the newspapers tended to present the situation either as “the last drop” with respect to the tensions between the two separate groups (the majority non-Roma population and the Roma minority) or as a consequence of problems with the criminality of “unadaptable” citizens, meaning the Roma. References to Roma ethnicity were emphasized to the point where a causal link between the *Roma* and *criminality* was implied. Such a discursive strategy tends to shift “the Others” – in this case, the Roma community – away from “us”, i.e. mainstream society.

The analysed sample of news reports was directly or indirectly related to criminal acts or protests; hence, it is not surprising that the Roma were portrayed in relation to criminality and violence. However, the media emphasized the ethnicity of the actors even in those cases when such a categorization was not necessary. Moreover, the Roma as a group were blamed not only for particular acts, but also for increased criminality in the region generally. Since the actions of individuals were generalized to the whole minority, newspapers thus reinforced the perception of collective guilt, with all Roma treated as a homogenous entity. The media also built up majority-minority differences between the groups. The systematic categorization of Roma as “the Others” was visible in the newspapers on two levels: 1) the explicit labelling of the two groups – the (non-Roma majority) residents and the Roma, and 2) the more implicit naming of the two groups – the natives and the unadaptables. Although the second level was supposed to be objective and ethnically neutral, it correlated with the *Whites* on the one hand and Roma on the other. The results also showed that the Roma were cited considerably less than the majority population and the authorities, and then often anonymously, e.g. “the Roma say”, “A Roma woman states”, “The Roma in the village claim”, etc. The way in which this

dichotomous division was presented created a frame in which the “decent” majority suffered at the hands of the unadaptable Roma minority.

Categorization of the attackers as Roma not only puts the minority into a certain ethnic scheme, but also affects attitudes and behaviour to the Roma minority as a whole. The idea of attackers can create a discursive frame in which the aggressors represent not individuals, but all *Roma* criminals. Such a strategy can lead to a deepening of racial stereotypes in society, and can also contribute to the formation of a favourable discursive opportunity structure, hence a favourable context for parties of the far right, which are characterised by their nationalistic, racist and xenophobic rhetoric and actions. The far right Worker’s Party of Social Justice (DSSS) framed the incidents as the justified anger of “ordinary people”, whose rights were oppressed by an unadaptable minority. The news discourse in relation to the Roma minority provided fertile territory for the far right, which builds on the animosities toward various perceived “enemies”, in this case the Roma minority. This, in turn, can lead to political acceptance of antiziganism in the public discourse.

The success of a political party or movement in setting the agenda is, however, influenced by other factors as well. It might be dependent on factors linked not only to discursive opportunities, but also to the resonance of frames with the public or to the structures of political opportunities. In some countries, such as Estonia or Latvia, far right parties are not successful because mainstream parties to a large extent have adopted the radical rhetoric of far right movements and parties. In contrast, in the Czech Republic, the popularity of the far right DSSS, for example, has increased mainly in those regions where the public was more inclined to accept racist explanations for the unrest offered by the party. The far right People's Party Our Slovakia (ĽSNS) adopted a similar strategy and was locally successful in parliamentary elections 2010 and 2012 (and in elections to the bodies of self-governing regions in 2013) in regions with perceived problematic relations between the non-Roma majority and the Roma minority.

The results presented in this study are consistent with previous research on the coverage of minorities in news media and provide empirical evidence from a case in the Czech Republic. The findings suggest that future research could be directed at a comparison of various cases not only in the Czech Republic and among countries, but also at a comparison of the coverage of such cases by national and regional/local news.